

УДК 339.5.009.12:633.1

Сукач Ю.В.
магістр

Миколаївського національного аграрного університету

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗЕРНА ТА ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА НЕЇ

METHODICAL BASES OF ASSESSMENT OF THE INTERNATIONAL COMPETITIVE OF GRAIN AND THE FACTORS AFFECTING IT

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто поняття «міжнародна конкурентоспроможність» та «конкурентоспроможність експорту». Розглянуто фактори впливу на міжнародну конкурентоспроможність зерна. Визначено методику оцінки конкурентоспроможності окремих видів українських зернових на світовому аграрному ринку. Запропоновано стратегію для підвищення конкурентоспроможності зерна.

Ключові слова: міжнародна конкурентоспроможність, конкурентоспроможність експорту, фактори впливу на міжнародну конкурентоспроможність, оцінка конкурентоспроможності зернових.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены понятия «международная конкурентоспособность» и «конкурентоспособность экспорта». Рассмотрены факторы влияния на международную конкурентоспособность зерна. Определена методика оценивания конкурентоспособности отдельных видов украинских зерновых на мировом аграрном рынке. Предложена стратегия для повышения конкурентоспособности зерна.

Ключевые слова: международная конкурентоспособность, конкурентоспособность экспорта, факторы влияния на международную конкурентоспособность, оценка конкурентоспособности зерновых.

ANNOTATION

The article deals with the concept of «international competitive» and «export competitive». Reviewed the factors affecting on the international competitive of the grain. Determined method of evaluation of the competitive of certain types of Ukrainian grain on the global agrarian market. It proposes the strategy for increasing the competitive of grain.

Keywords: international competitive, the competitive of export, factors that influence on international competitive, assessment of the competitive of grain.

Постановка проблеми. У сучасних умовах конкурентоспроможність є однією із найважливіших інтегральних характеристик, які використовуються для аналізу економіки України в цілому, її окремих галузей та продукції окремих товаровиробників. Процес інтеграції України у світове економічне співтовариство відбувається на основі спеціалізації економіки з виявленням і нарощуванням унікальних конкурентних переваг галузевого рівня. Для України значним пріоритетом є існування продовольчого потенціалу, який ґрунтується на родючих українських чорноземах, сприятливому кліматі, давніх хліборобських традиціях. Дійсно Україна завжди була великим постачальником зерна на світові ринки. Саме тому конкурентоспроможність зернових значною мірою визначає конкурентоспроможність усього сільського господарства країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції в цілому і зернових зокрема досліджувалися в роботах учених, а саме: І.В. Багрова, Н.І. Редіна, В.Є. Власюка, О.О. Гетьмана, В.І. Власова, С.М. Кваша та інших. Разом із тим окремі аспекти цієї багатопланової проблеми залишаються дискусійними і потребують подальшого дослідження. Зокрема, виникає потреба у системному та комплексному підході до оцінки конкурентоспроможності зернових на світовому аграрному ринку.

Мета статті. Метою статті є визначення методики оцінки конкурентоспроможності окремих видів українських зернових на світовому аграрному ринку і формування стратегії підвищення конкурентоспроможності даної групи товарів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній світовій економічній системі відкритих ринків питання міжнародної конкурентоспроможності продукції набуло неабиякого значення. Причиною цього є те, що наявність або відсутність такої властивості у товарів є визначальною не тільки щодо їх присутності на ринку. Тому забезпечення міжнародної конкурентоспроможності продукції є найголовнішим фактором успішного функціонування суб'єктів ринку в сучасних умовах.

Традиційним визначенням міжнародної конкурентоспроможності є визначення у роботі І. Багрової, де вона зазначає, що міжнародна конкурентоспроможність продукції – це сукупність вартісних та якісних властивостей продукції, які забезпечують задоволення конкретних потреб споживачів на певному сегменті зовнішнього ринку [2, с. 278].

Недоліком цього визначення залишається відсутність відображення здатності товару бути реалізованим на зовнішньому ринку з більш високим прибутком для підприємства, тобто надається тлумачення міжнародної конкурентоспроможності продукції у маркетинговому розумінні. Заслужовує на увагу той факт, що у цій роботі також окремо визначається поняття конкурентоспроможності експорту. Під конкурентоспроможністю експорту тут розуміється сукупність властивостей, наданих продукції під час її розробки, виробництва, реалізації, що забезпе-

чують відмінність від аналогів за ступенем задоволення потреб споживачів, за рівнем витрат на придбання й використання, за ступенем інформованості, доступності, зручності для покупця, що сприяє її динамічній реалізації на зовнішньому ринку в певний період часу [2, с. 279].

На жаль, у роботі не вказується різниця між поняттями міжнародної конкурентоспроможності продукції і конкурентоспроможності експорту, тому можна зробити висновок, що ці поняття використовуються як синоніми (що є досить обґрунтованим), з тією різницею, що останнє є більш інформативним, однак у ньому залишається недолік, притаманний першому.

На наш погляд, враховуючи сучасний рівень теоретичної розробки цього питання, міжнародну конкурентоспроможність продукції (конкурентоспроможність експорту) можна визначити як властивість товару забезпечувати задоволення певної потреби споживачів на зовнішньому ринку на більш високому рівні щодо співвідношення його ціни та якості порівняно з іншими товарами, з одночасним забезпеченням його виробникові вищої рентабельності ніж на внутрішньому ринку.

У плановій економіці конкурентоспроможну продукцію ототожнювали з експортною, а показник конкурентоспроможності визначали за питомою вагою експортної продукції у загальному обсязі. Очевидно, така оцінка пов'язана з тим, що конкурентоспроможна продукція повинна відповідати міжнародним стандартам, вимогам, які виставляються на зовнішньому ринку, світовому науково-технічному рівню тощо.

Переважає більшість показників конкурентоспроможності базуються на інформації про обсяги зовнішньої торгівлі та призначені здебільшого для міжнародних порівнянь, хоча їх можна використовувати також для визначення конкурентоспроможності окремих виробництв і розраховувати для окремого товару або товарної групи. Цей показник, як відомо, є відносним, оскільки може бути визначений тільки у результаті порівняння. Для оцінки конкурентоспроможності аграрної галузі вітчизняні спеціалісти використовують показники: чистий експорт; частка імпортованої агропромислової продукції на внутрішньому ринку; обсяги продажу; частка в світовому виробництві та світовому експорті даного виду аграрної продукції тощо [4, с. 380].

Вагоме місце в експорті продукції агропромислового комплексу країни належить зерновим культурам, частка яких в українському агропродовольчому експорті постійно зростає. За останні кілька років Україна значно посилила свої позиції на світовому зерновому ринку. За обсягами експорту пшениці вона входить до числа основних експортерів цього товару: частка України в світовому експорті пшениці за останні десять років зростає. Зросли позиції нашої країни і на

світовому ринку ячменю, де вона стала одним із лідерів. Починаючи з 2000 року, вітчизняні товаровиробники щорічно збирали понад 10 млн т зерна, при цьому експортні поставки становили близько 3 млн т, тобто ячмінь здебільшого є експортоорієнтованою культурою. Частка України в світовому експорті ячменю також є досить значною.

Проведений аналіз показав, що конкурентоспроможність вітчизняних зернових на світовому ринку зерна має переважно ціновий характер, оскільки українські експортні ціни основних видів зернових значно нижчі від світових [4, с. 389].

Така ситуація, на нашу думку, зумовлена тим, що часто українські зернові експортують як такі, що мають низький клас за якістю (хоча це не завжди відповідає дійсності). Найчастіше експортну ціну занижують комерційні структури, що займаються експортом вітчизняної сільськогосподарської продукції. Нині комерційні посередники контролюють експортні та гуртові товаропотоки сільськогосподарської продукції, а також основні доходи від реалізації. Скуповуючи продукцію за заниженими цінами у сільськогосподарських товаровиробників, вони забезпечують резерв для зниження експортної ціни.

Зарубіжні вчені для оцінки конкурентоспроможності найчастіше використовують індекс відносної експортної конкурентоспроможності (Relative Export Advantage $hdeJT - RXA$), індекс відносної залежності від імпорту (Relative Import Penetration Index RMP) та індекс відносних торговельних переваг (Relative Trade Advantage Index RTA). Індекс RXA визначають як відношення частки країни у світовому експорті певного товару до її частки у світовому експорті всіх інших товарів. Специфічною рисою цього показника є те, що світовий експорт товару; завжди визначають як суму експорту всіх країн, крім тієї, що досліджується. Аналогічно із суми світового експорту інших товарів виключають експорт того товару, що є предметом дослідження. Це дає змогу уникнути подвійного рахунку, коли експорт країни (товару) є і чисельником, і складовою знаменника. Такий підхід особливо доречний, якщо країна має істотну частку у світовій торгівлі, або досліджуваний товар становить значну частку світового експорту.

Значення індексу RXA інтерпретується таким чином, якщо воно є більшим від 1, то країна має порівняльні конкурентні переваги щодо експорту товару, який розглядається, якщо ж меншим від 1, то це вказує на конкурентні невігоди.

Індекс відносної залежності від імпорту IMP є дуже подібним до індексу RXA , з тією лише різницею, що у даному випадку до уваги беруть імпорт значення індексу RMP є більшим від 1, то залежність від імпорту висока (тобто мають

місце конкурентні невігоди), якщо ж меншим від 1, то залежність від імпорту низька (тобто спостерігаються порівняльні конкурентні переваги).

При розрахунку індексу відносних торговельних переваг до уваги одночасно беруть показники експорту й імпорту певного товару. Додатне значення цього показника вказує на відносні конкурентні переваги даного товару у зовнішній торгівлі, а від'ємне – на відносні конкурентні невігоди.

Використання одночасно показників експорту та імпорту при оцінці конкурентоспроможності стає дедалі важливішим з огляду на зростання внутрішньогалузевої торгівлі. При одночасному імпорті індекс *RTA* є набагато досконалішим та інформативнішим вимірником конкурентоспроможності [3, с. 101].

Для оцінки конкурентоспроможності вітчизняних зернових нами розраховано індекси відносних торговельних переваг для окремих видів зернових, які є основними для експортної спеціалізації нашої держави.

Обраний період дає змогу простежити динаміку змін у конкурентоспроможності окремих видів зернових культур у часі.

Найбільш конкурентоспроможною зерновою культурою України протягом останніх років є ячмінь. Частка даної культури в структурі українського експорту зерновими найбільша. Індекс відносних торговельних переваг коливався з 6,3 до 61,72, але протягом усього досліджуваного періоду був додатним. Зумовлено це високою експортною конкурентоспроможністю українського ячменю та практично відсутністю імпорту даної культури в Україну.

Індекси відносних торговельних переваг Української пшениці та жита протягом досліджуваного періоду також були позитивними, за винятком неврожайних років, в які була завезена значна кількість даних культур в Україну, й індекс відносної залежності від імпорту значно перевищував індекс відносної експортної конкурентоспроможності.

Протягом досліджуваних років конкурентоспроможність вітчизняного жита була невисокою, однак позитивною. Стосовно пшениці, то спостерігається коливання обсягів експорту даної культури й імпорту її в Україну, внаслідок чого індекси відносних конкурентних переваг пшениці постійно змінюються. Протягом досліджуваного періоду конкурентоспроможність вітчизняної пшениці була невисокою, однак позитивною [5, с. 185].

В усі досліджувані роки конкурентоспроможним була вітчизняна кукурудза, однак значення індексу *RTA* для даної культури є невисоким.

Результати досліджень показують, що усі види зернових належать до групи конкурентоспроможної продукції. Спостерігаються значні коливання обсягів експорту українських зернових у різні роки (за винятком ячменю).

Такий фактор не можна назвати позитивним. Це свідчить про те, що Україна не має постійних «ніш» на світовому зерновому ринку, конкурентоспроможність її продукції має переважно ціновий характер і значною мірою залежить від кон'юнктури зовнішніх ринків.

Саме тому для даної групи передбачена наступна стратегія дій: утримання існуючих позицій та підвищення конкурентоспроможності за рахунок інтенсифікації виробництва. Умовою інтенсифікації є безумовне виконання технологій виробництва і переоснащення сновних фондів галузі, що дасть можливість підвищити врожайність та якість зернових та зменшити собівартість продукції.

Якість зерна, ефективна робота на зовнішніх ринках та мінімізація маржі й інфра-структурних витрат на внутрішньому ринку – повинні дати змогу виробникам одержувати не менше 80% від світової ціни. Наші реальні можливості – це 15-20 млн т експорту зерна, в тому числі не менше 7 млн т пшениці. Звичайно, це за умови виробництва 45-50 млн т зерна [1, с. 79].

Висновки. Міжнародна конкурентоспроможність продукції – це властивість товару забезпечувати задоволення певної потреби споживачів на зовнішньому ринку на більш високому рівні щодо співвідношення його ціни та якості у порівнянні з іншими товарами, з одночасним забезпеченням його виробникові вищої рентабельності ніж на внутрішньому ринку.

Допоказників, які використовують вітчизняні спеціалісти для оцінки конкурентоспроможності зерна, можна віднести: чистий експорт; частка імпортованої агропромислової продукції на внутрішньому ринку; обсяги продажу; частка в світовому виробництві та світовому експорті даного виду аграрної продукції тощо. Стосовно зарубіжних вчених, то вони найчастіше використовують індекс відносної експортної конкурентоспроможності (*RXA*), індекс відносної залежності від імпорту (*RMP*) та індекс відносних торговельних переваг (*RTA*).

Результати досліджень показали, що усі види зернових в Україні належать до групи конкурентоспроможної продукції, але спостерігалися значні коливання обсягів експорту українських зернових у різні роки (за винятком ячменю), що, у свою чергу, не можна назвати позитивним фактором.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Амбросов В. Экспорт зерновых и ценовые тенденции / В. Амбросов, В. Онегина // Экономика Украины. – 2013. – № 1. – С. 73-79.
2. Багрова І.В., Редіна Н.І., Власюк В.Є, Гетьман О.О. За ред. д.е.н., проф. В.І. Багрової. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: підручник для ВНЗ. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 580 с.
3. Кваша С.М., Голомша Н.Э. Конкурентоспроможність української сільськогосподарської продукції на світовому аграрному ринку // Економіка АПК. – 2006. – № 5. – С. 99-104.

4. Козак Ю.Г. Міжнародна конкурентоспроможність підприємств / Ю. Г. Козак, Н.С. Логінова, І.Ю. Сіваченко // Зовнішньоекономічна діяльність підприємств. – 2006. – С. 382-389.
5. Никишина О.В. Проблемы реализации конкурентных преимуществ украинского зерна на мировом рынке / О.В. Никишина. – Одесса: ИПРЭИ НАН Украины, 2013. – С. 178-187.